

Композиційне значення оранжерейних споруд у системі просторової організації ботанічного саду (на прикладі м. Києва)

Катерина Галак, ст.викл.¹ (ORCID: 0000-0002-1313-3414),
Михайло Кінайлюк, аспірант¹ (ORCID: 0009-0000-2960-7365)

¹ *Київський національний університет будівництва і архітектури, м.Київ, Україна*

АНОТАЦІЯ

Досліджується композиційне значення спеціалізованих оранжерейних споруд у структурі ботанічного саду. Аналізується композиційна роль споруд у контексті їх взаємодії з навколишнім середовищем. На прикладі двох об'єктів у м. Києві проаналізовано особливості їх архітектурного вираження, розміщення та ролі у просторовій структурі ботанічного саду. На протиположні прикладам розглянуто зарубіжні підходи, орієнтовані на злиття архітектури з ландшафтом.

Ключові слова: оранжерейні споруди; просторова організація; ботанічний сад; композиція.

1. ВСТУП

На формування спеціалізованих оранжерейних споруд впливає ряд аспектів, які визначають їх просторовий образ. Наприклад, висотні характеристики тропічних дерев впливають на формування внутрішнього простору оранжерейної споруди, визначаючи її об'ємно-просторову організацію та мінімальну висоту. Вимоги до утримання різних ботанічних груп передбачають зонування внутрішньої просторової організації.

Окрім внутрішньої організації, слід враховувати як оранжерейна споруда взаємодіє із загальною просторовою логікою ботанічного саду. Її архітектурна присутність може як підсилити, так і порушувати візуальну рівновагу ботанічного саду, вступати в композиційну суперечність з його ландшафтною структурою. В цій логіці актуальним є вивчення композиційної ролі оранжерейних споруд в загальній просторовій організації ботанічного саду.

2. МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є виявлення особливостей архітектурного вираження та композиційної ролі оранжерейних споруд у середовищі ботанічного саду на прикладі м. Києва

3. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання архітектурної організації ботанічних садів та оранжерейних споруд висвітлюються в українських наукових дослідженнях. У роботі Моргун О. Л. та Марценюк О. І. розглянуто сучасні тенденції формування ботанічних садів.[1] У публікації Пилипчака В. Ф. та Бойко Р. В. розглянуто питання охорони об'єктів культурної спадщини, розташованої на території ботанічного саду ім. М. М. Гришка.[2] У роботі Кірнос П. В. розглянуто архітектурно-функціональні вимоги до біокліматичних науково-дослідницьких будівель [3]. У статті Мерзівської Н. Ю та Дунаєвської А. В. визначаються перспективні напрями розвитку оранжерейних споруд через аналіз інтеграції зелених модулів у громадську архітектуру [4].

4. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Враховуючи потенційне композиційне значення оранжерейної споруди в структурі ботанічного саду, постає питання: чи має така будівля зливатися з ландшафтным середовищем, чи, навпаки, виділятися як виразний архітектурний елемент у структурі саду? Обидва варіанта можуть бути виправдані в залежності від контексту. Оранжерейна споруда може бути як спорудою, яка є невід'ємною частиною ландшафтною композиції, так і композиційним акцентом, ядром або домінантним об'єктом. Це залежить від концепції саду, ландшафтних та функціональних особливостей, тощо.

Прагнення до гармонізації архітектури з природним ландшафтом обумовлене концептуальними підходами. Значний внесок у формування цієї ідеї зробив Френк Ллойд Райт, сформувавши концепцію «органічної архітектури». У межах цієї теорії він сформулював шість основних положень органічності, одне з яких: «Будівля повинна виглядати так, ніби легко росте зі свого місця, а форма будівлі повинна бути такою, ніби вона сама була створена природою для цього ландшафту та з нього»[5] Такий підхід осмислює взаємодію архітектури з природним середовищем, орієнтує на створення форм, образів і об'ємно-просторових рішень, що гармонійно поєднуються з природою. У близькому напрямі мислив Фредерік Лоу Омстед, який підкреслював головну роль ландшафтних пейзажів, в той час як архітектурні елементи мають вписуватись в єдину просторову композицію [6]. Виходячи з його концепції архітектура у паркових просторах має доповнювати природний фон, а не перебивати його.

Хоча концепція органічного поєднання архітектури з навколишнім середовищем стала однією з провідних ідей у формуванні сучасних ботанічних садів у світі, її принципи реалізуються здебільшого у нових або реконструйованих об'єктах. Одним з прикладів цієї тенденції можна назвати Велику оранжерею у Національному ботанічному саду Уельсу. Будівля повторює контур навколишніх пагорбів і зливається рельєфом. Цей приклад демонструє модель, де архітектура підпорядковується природному контексту та інтегрується у природне середовище. Натомість київські оранжереї, збудовані в інших умовах, вирізняються більш автономним архітектурним вираженням.

Першим прикладом є оранжерея тропічних рослин у ботанічному саду ім. М. М. Гришка (Рис. 1). Споруда має геометризований об'єм у формі п'ятикутного купола, який

вирізняється серед природного оточення. На Рис. 1 видно, що споруда контрастує з оточенням, проте не порушує просторової цілісності середовища. Це пов'язано з тим, що споруда частково інтегрована в середовище завдяки навколишньому зеленому масиву та природному рельєфу, які зменшують візуальний тиск об'єму, тобто будівля візуально поглинається природним оточенням. Оранжерея розташована біля вісі центральної алеї саду – не на самій осі, проте проглядається в її напрямку, утворюючи візуальний фокус в кінці перспективи. Таким чином вона орієнтує рух відвідувачів та виконує роль важливого архітектурного акценту. Водночас, відповідаючи на питання, чи виконує оранжерея роль ядра всієї просторової організації ботанічного саду, слід враховувати масштаб і складність самої структури саду. Просторова організація ботанічного саду не має єдиного центру, а включає кілька рівнозначних композиційних вузлів. Складний рельєф зі схилами та перепадами висот додатково поділяє середовище на відокремлені ділянки з обмеженою візуальною взаємодією. У цьому контексті оранжерея відіграє помітну роль у структурі, що формується від вхідної зони по головній партерній алеї, хоча й не домінує над усією просторовою системою саду.

Рисунок 1. Оранжерея у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка, м. Київ. Загальний вигляд з центральної алеї.[7]

Рисунок 2. Оранжерний комплекс у Ботанічному саду ім. О. В. Фоміна [8]

Другим прикладом є оранжерейний комплекс у ботанічному саду ім. О. В. Фоміна (Рис. 2). Комплекс складається з декількох об'ємів, серед яких домінує висотна прямокутна оранжерея з двосхилим дахом, скати якого мають різні кут нахилу та довжину, що додає споруді динаміки. До головної пальмової оранжереї примикає кругла купольна оранжерея, яка на контрасті між вертикалью основного об'єму та округлою формою створює окремий акцент у композиції комплексу. Вертикальна форма споруди створює скляний об'єм, що візуально акцентує західну частину саду. Розміщення комплексу на межі саду, в

безпосередній близькості до міської забудови формує важливу роль споруди у міській композиції. Таким чином, оранжерейний комплекс також виступає елементом, який формує перехід між природним середовищем ботанічного саду та міським середовищем.

5. ВИСНОВКИ

Незважаючи на відмінність в архітектурних рішеннях – зокрема у формоутворенні – обидві споруди демонструють архітектурну автономність, що контрастує з органічним поєднанням архітектури з ландшафтом. Це обумовлено тим, що створення оранжерейних споруд переважно здійснювалося з огляду на доступність території, наявність ділянки з придатними рельєфними умовами, сприятливими умови для організації інженерного забезпечення, тощо. Просторове розміщення оранжерей визначалося не композиційною логікою, а функціональними та технічними факторами. Натомість з архітектурної точки зору, попри обумовленість цими факторами, у формоутворенні оранжерей простежується прагнення до помірної архітектурної виразності.

Список літератури

- [1] Моргун О. Л., Марценюк О. І. Сучасні тенденції в будівництві ботанічних садів. *Проблеми теорії і історії архітектури України*. 2019. № 19. С. 253–262. DOI:[10.31650/2519-4208-2019-19-253-262](https://doi.org/10.31650/2519-4208-2019-19-253-262)
- [2] Пилипчук В. Ф., Бойко Р. В. Розроблення заходів із репрезентації історико-культурної пам'ятки “Звіриньцьке укріплення київської фортеці 1810 р.” на території Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. Т. 31, № 4. С. 65–70. DOI:<https://doi.org/10.36930/40310410>
- [3] Кірнос П. В. Архітектурно-функціональні вимоги до біокліматичних науково-дослідницьких будівель. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2011. Вип. 27. С. 235–243.
- [4] Merzhievskaya, N., Dunaievskaya, A. *Integrated greenhouse module as one of the promising areas for the development of greenhouse structures*. Architectural Studies. 2023. 9(2), P. 7–19. DOI:<https://doi.org/10.56318/as/2.2023.07>
- [5] Organic Architecture and the Sustaining Ecosystem: вебсайт: <https://franklloydwright.org/organic-architecture-and-the-sustaining-ecosystem/>
- [6] Zhu, X., Zhang, B., Xiang, S., Zhao, W., Mihalko, C. Testing Olmsted's Lasting Legacy—Comparing Design Theory and the Post-Occupancy Conditions of New York Central Park. *Buildings* 2022, 12, 2217. DOI:<https://doi.org/10.3390/buildings12122217>
- [7] Центральний ботанічний сад ім. М. Гришка: вебсайт. URL: <https://geomap.com.ua/uk-gk/215.html>
- [8] Ботанічний сад ім. Фоміна: вебсайт. URL: <https://tykyiv.com/en/ce-kyiv/8-tsikavikh-faktiv-pro-botanichnii-sad-im-fomina/>.